

Определены особенности принципа самообучения и системы дидактических материалов в форме образовательных игр и системы карточных заданий. Акцентировано внимание на деятельности школы «Эрмитаж», открытой в начале XX столетия Ж.-О. Декроли.

Ключевые слова: педагогическая система Ж.-О. Декроли, антропоцентризм, программа ассоциированных действий, образовательные игры, система карточных заданий, школа «Эрмитаж».

Summary

Liudmyla Mashkina

Educational System by Ovid Dekroli

The article reveals the features of educational system of outstanding Belgian teacher Ovid Dekroli. The conceptual basis of his technology, particularly focused on a principle of anthropocentrism and the concentration of the educational program at the centers of interest have been elucidated. It shows the main topics of the author's program of associated ideas written by Dekroli. Also it defines methodology of organization centers of interest. It focuses its attention on such elements as the observation, association and expression.

In the article the features of the system and the principle of self-instructional materials in the form of educational games and card system tasks are defined. The attention is focused on the activities of the school «Hermitage», opened at the beginning of the XX century by O. Dekroli.

Key words: pedagogical system of O. Dekroli, anthropocentrism, program of associated actions, educational games, card system tasks, school «Hermitage».

Дата надходження статті: «30» січня 2014 р.

УДК 37.091.32:94:316.647.5-057.87

ОКСАНА МУЛЯР,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м. Луцьк)

НІНА ВАСИЛЕНКО,

учитель

(с. Коршів Луцького району Волинської області)

Використання дискусійних методів на уроках історії як спосіб виховання толерантності учнів

У статті досліджено вплив дискусійних методів навчання на процес формування толерантності учнів на уроках історії у загальноосвітній школі. Акцентовано увагу на тому, що питання толерантного виховання найчастіше стосується історичної науки, оскільки велика кількість питань є суперечливими, багатозначними. З'ясовано, що толерантність варто розглядати, з одного боку, як інтегровану особистісну якість, а також – як одне з найважливіших вищих почуттів. Аргументовано, що дискусійні методи є важливим елементом формування толерантності особистості учнів на уроці історії. Встановлено, що застосування дискусійних методів навчання сприятиме формуванню таких особистісних якостей учня, як відповідальність, самостійність, взаємоповага, терпимість до чужих думок і поглядів, які є ознаками толерантності. Проаналізовано можливості дискусійних методів навчання з точки зору формування толерантності учнів на уроках історії в загальноосвітній школі. Відібрано теми шкільного курсу історії, які найбільше сприяють вихованню терпимості, комунікативної культури, толерантності як інтегрованої якості особистості учня.

Ключові слова: толерантність, дискусія, дискусійні методи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Процес розбудови державності в Україні передбачає втілення у національній свідомості таких загальнолюдських морально-етичних цінностей, які сприяли б незалежності країни, підтримували її внутрішню цілісність, не підривали зовнішнього авторитету. Для формування загальнолюдських цінностей важливими є принципи толерантності, що передбачають побудову людських відносин на основі взаємоповаги та взаєморозуміння. Відповідальність за створення толерантного суспільства в нашій країні значною мірою покладається на освітню систему, оскільки підвалини виховання у підростаючого покоління гуманістичних цінностей, і, зокрема – толерантності як інтегрованої якості особистості, закладаються ще з дитинства. Тому виховання толерантності в людських взаємостосунках, формування менталітету толерантності – найважливіше стратегічне завдання освіти в XXI столітті.

Одне з головних завдань викладання історії в школі – допомогти учням зрозуміти сучасність у світлі минулого, що, у свою чергу, дає можливість осягнути суперечливі проблеми сьогодення.

Особливо це стосується України, історія якої є клубком протиріч, де її минуле тісно переплетене з сучасністю, і на цьому тлі в суспільстві дуже довго не вгамовуються пристрасті щодо подій десятирічної, а то й сторічної і тисячолітньої давнини. Але ворожнеча ніколи не допомагала вирішувати навіть дріб'язкові проблеми. І тому обов'язок учителів історії не тільки як викладачів, а й як громадян своєї держави, – поступово сприяти зростанню терпимості в українському суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання застосування дискусійних методів на уроках історії розглядають А.Ачкасов, К.Баханов. Дослідження Н.Венцової, О.Гребенюк висвітлюють питання технології проведення історичної дискусії на уроках. О.Пометун розглядає дискусію в контексті інтерактивних технологій навчання. Проблеми формування толерантності на уроках історії приділяють велику увагу Д.Десятов, М.Шимановський, О.Мокрогуз, С.Терно. Методичні аспекти формування міжетнічної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів на уроках історії висвітлює Т.Теремецька.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є дослідження можливостей дискусійних методів у процесі формування толерантності учнів на уроках історії.

Виклад основного матеріалу... На сучасному етапі розвитку освіти історію перестали розглядати як певну суму знань чи як процес засвоєння фактів і подій. Метою нового підходу до викладання історії є формування в учнів навичок творчого опрацювання одержаної інформації та критичного мислення. Замість того, щоб засвоювати єдину версію, запропоновану в шкільному підручнику, учні мають право на основі набутих знань формувати власну думку шляхом зіставлення різних фактів і позицій. Це сприяє формуванню таких особистісних якостей учня, як відповідальність, самостійність, взаємоповага, терпимість до чужих думок і поглядів, які є ознаками толерантності.

Питання толерантного виховання найчастіше стосується історичної науки, бо велика кількість питань є суперечливими, багатозначними. Тому перед вчителем стоїть завдання – доцільно, правильно сприяти розумінню певних подій. Важливим чинником у толерантному вихованні є і сама роль вчителя як особи, яка вчить, допомагає, на власному прикладі заохочує, сприяє засвоєнню та розумінню матеріалу. Від його особистісного потенціалу, професійних знань та навичок, переконань і поглядів залежить продуктивність спілкування, спільної діяльності, які спрямовані на формування в учнів загальнолюдських цінностей та моральних якостей.

Завдяки новим підходам до викладання шкільного курсу історії вчитель має змогу впливати на формування толерантної особистості підлітка. Толерантність сучасного вчителя історії передбачає не тільки прояв загальних рис толерантної особистості педагога, а й умілий виявлений підхід до викладання історичних дисциплін, адже саме шкільний курс історії завжди мав великий вплив на формування світогляду учнів, переконання та дії майбутнього покоління.

Вчитель історії повинен пам'ятати, що шкільні підручники історії і в нашій державі мають певні недоліки, які заважають вихованню толерантності у підростаючого покоління. Під час викладання шкільного курсу історії потрібно застосовувати об'єктивний підхід, виключати стереотипи, упередженість щодо певної події, особи, враховувати широкий історичний матеріал, що глибше допомагає розкрити питання. Важливо не забувати про переосмислення історичного минулого нашої держави. Особливістю такого переосмислення стало спрощене ставлення до оцінки колишніх героїв та патріотів вітчизняної історії, що має свої величезні недоліки, сприяє забуванню героїчних сторінок минувшини [6, с.29].

Толерантність варто розглядати, з одного боку, як інтегровану особистісну властивість, а також – як одне з найважливіших вищих почуттів. Процес формування його тривалий і часто суперечливий. Почуття толерантності в учнів можна сформувати, виховати лише на основі їхнього залучення до включення у такі навчально-виховні ситуації, які б закономірно викликали відповідні толерантності переживання, емоції. За багаторазових повторень такі емоційні прояви ускладнювалися б й перетворювалися на стійке утворення – почуття толерантності.

Формувати творчу, гуманну, толерантну особистість у сучасній школі допомагають інтерактивні технології. У старших класах бажано використовувати модель відкритого обговорення, дискусії, які вчать вирішувати конфлікти мирним шляхом. Інтерактивне навчання – це процес спілкування, взаємодія учня з групою товаришів, з учителем, де думка кожної дитини буде почута, бо має право на існування, хоч би якою вона була. Навчальний процес організований так, щоб усіх учасників залучити до процесу пізнання, формування висновків, досягнення певного результату, де кожен робить індивідуальний внесок.

Суттєво вплинути на виховання толерантності можуть ігрові методи навчання та виховання, коли учні вживаються в образ тієї чи іншої постаті, переживають його почуття. Поставити себе на місце героя, пережити внутрішньо чужий біль, сподівання, важкий і радісний настрій – це чудова школа для формування чистоти помислів і високої моральності [1, с.8].

Одним з головних прийомів виховання толерантності на уроках є диспут, рольова гра, дебати, адже вони дають можливість висловити власну точку зору, розібрати ситуацію, знайти компромісний варіант проблеми. Основна мета дискусії – розвиток комунікативної і дискусійної культури в процесі пошуку істини, виховання терпимості до будь-якої думки іншого. Вміло організована дискусія сприяє розвитку толерантності.

Дискусія передбачає широке публічне обговорення суперечливого питання, яке ґрунтується на обміні думками з певної проблеми. У науковому обігу термін «дискусія» вживається у різних значеннях, а саме: як просте обговорення, учасники якого висловлюють думки, доповнюючи та уточнюючи певні судження чи факти, або як суперечку, зіткнення різних точок зору, позицій, підходів. Водночас дискусію дуже часто ототожнюють з полемікою, цілеспрямованим, емоційним, пристрасним відстоюванням уже наявної, сформованої та незмінної позиції [3, с.59].

Важливо, що дискусія сприяє набуттю учнями умінь виявляти терпимість до думок, поведінки, вірувань інших людей; слухати уважно і не перебивати інших; уникати реплік, що принижують людську гідність; поважати думку опонента, прагнути зрозуміти його; виявляти стриманість, скромність і самокритичність, уміння з гідністю визнавати недоліки своєї аргументації.

Більшість учених розглядають дискусію не як окремий метод, а як групу методів, які поєднують у собі кілька різновидів обговорення. Найчастіше до них відносять дебати, круглий стіл, засідання експертної групи (панельна дискусія), форум, робота в групах, судове засідання.

Проведемо аналіз дискусійних методів з точки зору формування толерантності учнів на уроках історії в загальноосвітній школі.

Різновидом дискусії є дебати, які використовуються для обговорення тем, щодо яких існують протилежні погляди вчених. Варто пам'ятати, що дружня, товариська атмосфера дискусії завжди дає можливість кожному учневі висловити власне ставлення до подій і переконати інших у правильності своєї позиції, уникаючи відвертих нападів на інших учасників дебатів. Прикладом дебатів може бути організація обговорення на уроці таких питань: «Чи правильна назва «Литовська Русь?» (Історія України, 7 клас); «Хрестові походи – перемога або поразка християнської церкви?» (Всесвітня історія, 7 клас); «Чи можна назвати період гетьманства К.Розумовського періодом відродження української автономності?» (Історія України, 8 клас); «Б.Хмельницький: політик, дипломат, полководець» (Історія України, 8 клас).

Круглий стіл передбачає дискусію невеликої групи учнів (не більше п'яти) з обговоренням певного питання. Кожен учасник круглого столу має однакове право на висловлення власної думки, а обов'язковою умовою участі в дискусії є необхідність аргументації особистої точки зору. На нашу думку, застосування методу круглого столу є доцільним під час розгляду таких проблем, як: «Головні причини роздробленості Київської Русі» (Історія України, 7 клас); «Руїна на українських землях – наслідок визвольної війни або гетьманська боротьба за владу» (Історія України, 8 клас); «Причини поразки Української революції» (Історія України, 10 клас); «Спроби політичних реформ і зростання активності українського суспільства» (Історія України, 11 клас).

Як показує практика, для демонстрації різних поглядів з певної проблеми варто застосовувати панельну дискусію (засідання експертної групи), яка передбачає обговорення дискусійного питання маленькою групою (4–6) учнів із заздалегідь призначеним головою. Як відомо, панельна дискусія проходить у два етапи: обговорення проблеми всіма учасниками групи; виклад позиції групи у виступах. При цьому обговорення цієї позиції з усім класом не передбачено. Але тут дуже важливо, щоб головні учасники дискусії добре підготувалися й були компетентними в певному питанні. Методом панельної дискусії, на наш погляд, можна розглянути питання, які вимагають оцінки різних поглядів на проблему, наприклад: «Хрестові походи – явище економічне, політичне або релігійно-культурне?» (Всесвітня історія, 7 клас); «Виникнення козацтва: причина або наслідок національно-визвольної боротьби українського народу?» (Історія України, 8 клас); «Чи є утворення Французької імперії Наполеона наслідком Великої Французької революції?» (Всесвітня історія, 9 клас); «Поразка військ Червоної Армії на початку Великої Вітчизняної війни: наслідок неготовності до війни або непродумані дії керівництва?» (Всесвітня історія, 11 клас).

Дуже схожим на засідання експертної групи (панельної дискусії) є такий вид дискусії як форум, під час якого група учнів розглядає певну проблему й виробляє певну позицію, яку потім обговорює з усіма учнями. На відміну від панельної дискусії, він не вимагає особливої підготовчої роботи й передбачає активний обмін думками на другому етапі. Орієнтовані проблеми для обговорення можуть бути такі: «Виникнення ісламу – закономірність або випадок?» (Всесвітня історія, 7 клас); «Що відіграло головну роль у боротьбі за незалежність Америки: діяльність «батьків-засновників» або традиції країни?» (Всесвітня історія, 8 клас); «Неп – змушений захід чи планомірна політика?» (Всесвітня історія (Історія України), 10 клас).

Робота в групах дозволяє великій кількості учнів за короткий час обговорити якесь питання або висловити свою думку більшості учасників дискусії. Під час дискусії, в 4 (6) групах (у кожній по 4 (6)

учнів) протягом 6 хв учні обговорюють певну проблему, запропоновану вучучим. Потім виходить 4 (6) нових груп, сформованих у такий спосіб, щоб у кожній з них були учні, які працювали в різних дискусійних групах. У нових групах учасники обговорюють результати роботи своїх груп. Метод роботи в групах можна застосувати під час вивчення таких проблем: «Що, на вашу думку, мало більший вплив на розвиток культури Київської Русі: традиції й культура племен, які жили на її території, чи культура Візантії?» (Історія України, 7 клас); «Чи можна сказати, що Галицько-Волинська держава була правонаступником Київської Русі? Якщо «так», у яких областях це виявлялося яскравіше?» (Історія України, 7 клас); «Яка соціальна група більше відчувала на собі гніт соціальний, а яка – національно-релігійний у середині XVII ст.?» (Історія України, 8 клас); «Чи був шанс у декабристів досягти успіху?» (Історія України, 10 клас).

Своєрідною дискусією з елементами ігрового моделювання, яка містить сукупність точок зору минулого і сучасного, є судові засідання. Обговорення проходить у вигляді слухання справи за участю сторони, що обвинувачує, судді й захисту. Суть цього методу полягає в тому, щоб розглянути якусь проблему не тільки з позиції сучасної людини, але й з позиції «учасників» подій. Головною метою такого уроку є не винесення обвинувачення, а розвиток творчої діяльності учнів, яка включає в себе історичне дослідження та вивчення фактів, вміння сперечатись, формулювати та аргументовано відстоювати власну думку, давати оцінку неоднозначним історичним явищам та подіям, самостійно аналізувати історичну літературу та документи і т. ін. У вигляді судового засідання, на нашу думку, може бути розглянута діяльність таких особистостей: «Володимир Великий – реформатор або знищувач традицій слов'ян?» (Історія України, 7 клас); «Гетьман І. Мазепа – зрадник або борець за незалежність України?» (Історія України, 8 клас); «Іван Грозний – прогресивний або негативний політичний діяч?» (Всесвітня історія, 8 клас); «Наполеон Бонапарт – визволитель або поневолювач Європи?» (Всесвітня історія, 9 клас); «Тоталітарна політика Сталіна» (Всесвітня історія, 11 клас).

Практика показує, що дискусійні методи однаковою мірою сприяють розвитку в учнів критичного мислення, комунікативної культури, толерантності, вміння працювати з різними джерелами інформації. Але вони мають різну спрямованість. Тому при відборі методу варто враховувати, що деякі з них, наприклад, круглий стіл, дебати, робота в групах, спрямовані насамперед на вміння спілкуватися й взаємодіяти в групах. Інші – форум, панельна дискусія, судові засідання – зорієнтовані на вивчення конкретно-змістового аспекту вибраної проблеми.

Висновки... Викладання історії у сучасній школі має сприяти як вихованню національної свідомості, так і засвоєнню учнями загальнолюдських цінностей, має спрямовуватись на створення більш терпимого і демократичного суспільства. Почуття толерантності в учнів можна сформувати лише на основі їхнього залучення до таких навчально-виховних ситуацій, які б закономірно викликали відповідні толерантності переживання, емоції.

Дискусійні методи є важливим елементом формування творчої особистості учнів на уроці історії, адже вони дають можливість учневі висловити власну точку зору, розібрати ситуацію, знайти компромісний варіант проблеми. Навчання шляхом спілкування засноване на умінні сприйняти чужу точку зору і підтримати її; перебування в атмосфері, що спонукає до чесності й відкритості, де панує повна довіра учнів. У кінцевому рахунку, застосування дискусійних методів навчання у навчальному процесі сприяє виникненню й розвитку в учнів пізнавального інтересу до навчання, виховання терпимості, комунікативної культури, толерантності як однієї з найважливіших умов розвитку демократичного суспільства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ачкасов А. Є. Ігрові та дискусійні методи проведення уроків історії / А. Є. Ачкасов // Історія та правознавство. – 2010. – № 15 (223). – С. 6–12.
2. Баханов К. О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти / К. О. Баханов. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.
3. Венцова Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 7 класі / Н. О. Венцова. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 127 с.
4. Венцова Н. О. Дискусія як метод навчання історії в школі / Н. О. Венцова // Зб. наук. праць Бердянського педагогічного університету (педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2004. – № 1. – С. 151–159.
5. Гребенюк О. Технологія проведення історичної дискусії на уроках / О. Гребенюк // Історія України. – 2002. – № 37.
6. Десятов Д. Виховання толерантності на уроках історії / Д. Десятов // Історія в школах України. – 2006. – № 10. – С. 27–31.
7. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії / О. П. Мокрогуз. – Х. : Вид. група «Основа»; «Тріада +», 2007. – 192 с.
8. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : АПН, 2002. – 136 с.

9. Сотніченко В. Виховання толерантності на уроках історії / В. Сотніченко // Історія в школах України. – 2000. – № 3. – С. 31–36.

10. Теремецька Т. Методичні аспекти формування міжетнічної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів на уроках історії / Т. Теремецька // Історія в сучасній школі. – 2012. – № 3. – С. 34–37.

11. Терно С. О. Реалізація принципів толерантності у процесі створення шкільного підручника з історії // Підручник з історії: проблеми толерантності : метод. посіб. для авторів та редакторів видавництва / Г. В. Касьянов, П. Б. Полянський, І. Б. Гирич та ін. – Чернівці : Букрек, 2012. – С. 41–50.

Spysok vykorystanykh dzherel i literatury:

1. Achkasov A. Ye. Ihrovi ta dyskusiini metody provedennia urokiv istorii, *Istoriia ta pravoznavstvo*, 2010, Volume 15 (223), pp. 6–12.

2. Bakhanov K. O. Navchannia istorii v shkoli: innovatsiini aspekty. Kharkhiv, vyd. hrupa «Osnova», 2009, 176 p.

3. Vientsova N. O. Vyvchennia istorychnykh postatei na urokakh istorii Ukrainy v 7 klasi. Kharkhiv, vyd. hrupa «Osnova», 2010, 127 p.

4. Vientsova N. O. Diskusiia yak metod navchannia istorii v shkoli, *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho pedahohichnoho universytetu (pedahohichni nauky)*. Berdiansk, BDPUP, 2004, Volume 1, pp. 151–159.

5. Hrebeniuk O. Tekhnolohiia provedennia istorychnoi dyskusii na urokakh, *Istoriia Ukrainy*, 2002, Volume 37.

6. Desiatov D. Vykhovannia tolerantnosti na urokakh istorii, *Istoriia v shkolakh Ukrainy*, 2006, Volume 10, pp. 27–31.

7. Mokrohuz O. P. Innovatsiini tekhnolohii na urokakh istorii. Kharkhiv, vyd. hrupa «Osnova» ; «Triada +», 2007, 192 p.

8. Pometun O. I., Pyrozhenko L. V. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid: metod. posib. Kyiv, APN, 2002, 136 p.

9. Sotnichenko V. Vykhovannia tolerantnosti na urokakh istorii, *Istoriia v shkolakh Ukrainy*, 2000, Volume 3, pp. 31–36.

10. Teremetska T. Methodychni aspekty formuvannia mizhetnichnoi tolerantnosti v uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv na urokakh istorii, *Istoriia v suchasni shkoli*, 2012, Volume 3, pp. 34–37.

11. Terno S. O. Realizatsiia pryntsypiv tolerantnosti u protsesi stvorennia shkilnoho pidruchnyka z istorii // Pidruchnyk z istorii: problemy tolerantnosti : metod. posib. dlia avtoriv ta redaktoriv vydavnytstv / H. V. Kasianov, P. B. Polianskyi, I. B. Hyrych ta in. Chernivtsi, Bukrek, 2012, pp. 41–50.

Аннотация

Оксана Муляр, Нина Василенко

Использование дискуссионных методов на уроках истории как способ воспитания толерантности учеников

В статье исследовано влияние дискуссионных методов обучения на процесс формирования толерантности учащихся на уроках истории в общеобразовательной школе. Акцентировано внимание на том, что вопрос толерантного воспитания чаще касается исторической науки, поскольку большое количество вопросов противоречивы, многозначны. Выяснено, что толерантность следует рассматривать с одной стороны как интегрированное личностное качество, а также – как одно из важнейших высших чувств. Аргументировано, что дискуссионные методы являются важным элементом формирования толерантности личности учащихся на уроке истории. Установлено, что применение дискуссионных методов обучения будет способствовать формированию таких личностных качеств ученика, как ответственность, самостоятельность, взаимоуважение, терпимость к чужим мнениям и взглядам, которые являются признаками толерантности. Проанализированы возможности дискуссионных методов обучения с точки зрения формирования толерантности учащихся на уроках истории в общеобразовательной школе. Отобраны темы школьного курса истории наиболее способствуют воспитанию терпимости, коммуникативной культуры, толерантности как интегративного качества личности ученика.

Ключевые слова: толерантность, дискуссия, дискуссионные методы.

Summary

Oksana Muliar, Nina Vasylenko

Use of Discussion Methods at History Lessons as Means of Student's Tolerance Education

The article investigates the influence of discussion methods of teaching on the process of students' tolerance formation at the history lessons at the secondary school. The attention is paid to the point that the problem of tolerance education often concerns history, as far as the big amount of questions are contradictory and conflicting. It has been found out that discussion methods are important elements in students' tolerance formation at the lessons of history. It is determined that the use of discussion methods will assist the formation of such personal traits of students as responsibility, independence, respect and patience towards thoughts and opinions of other people, which are the indicators of tolerance. The resources of discussion methods of teaching are analyzed from the point of view of tolerance education at the history lessons at the secondary school. The authors has chosen such topics of history school course which assist the formation of patience, communicative culture and tolerance as the integral traits of student's personality.

Key words: tolerance, discussion, discussion methods.

Дата надходження статті: «11» березня 2014 р.